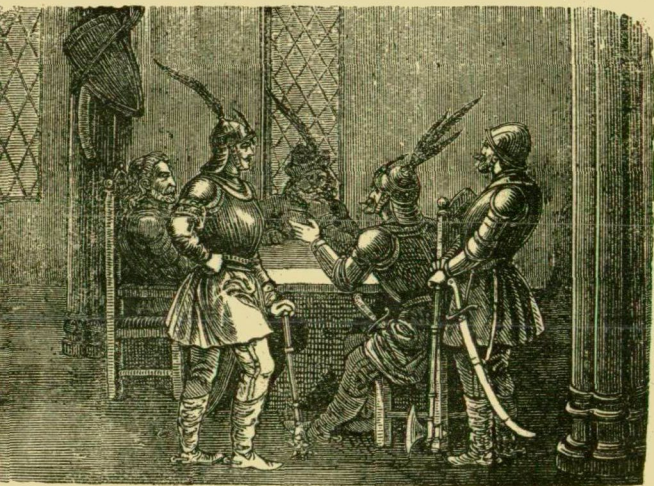

4958.
96597

A VITÉZ TORONYI TAMÁS,

vagy :

Vég-Gyula várának története és
eleste.

Kilencz képpel.

Ujra elbeszéli Tatár Péter.

Pest, 1871.

Nyomatja és kiadja Bucsánszky Alajos.

(Kapható : Ösz-utca 20. sz. a.)

Eredetiét írta Vörös Mihály
Első kiadása Szegeden, 1807.
Ez az Országos levéltárban.
84. 64 lap.

96597

Első fejezet.

Toronyi Gábor halála és Tamás első vitéz-tette.

Szegény magyar hazánk sokat szenvedett a török pusztítás alatt is, hogy az egész haza egy harczter s egyszersmind nagy temető vala. A hősiességnek nagyszerű példáit ezen korban kell keresnünk, midőn kevés erővel és elszántsággal gyakran a mesével hataros tetteket látunk és bámulunk.

Ama hősök közt, kik ez időben szerepeltek, egyik legkitünőbb vala Toronyi Gábor, ki a törökkeli viaskodásokban öszült meg és gyengült is el erejében annyira, hogy midőn érzése megváltozott egészségét és hogy már nem soká viendi, magához szólita kedves feleségét Thurzó Zsuzsannát és mint hű és szerető férjhez illik, eképen beszéle: „Kedves feleségem! én ime érzem, hogy ezen világot el kell immár hagynom, de neked s anyai szivednek hűséges voltára kötöm kedves, egyetlen fiamat Toronyi Tamásomat, ezt bizom én hűségedre: hogy támogassad őt anyai intő

Toronyi Tamás.

tanácsokkal, nem pedig mostoha érzelemmel és hidegséggel, hogy dicsőségére legyen a hazának és magyar nemzetem virágozzék benne; ~~mert hogy, bizonyos~~ goknak van alávetve mostan e haza, Konstantinápolyban vesztünkre esküdtek össze a pogányok, mert keresztényekké leszünk, s a zultán vad csordáit szerte küldi a hazában, hogy bennünket üldözzenek és rablánczokra fűzve nejeinket s leányainkat háremeikbe hurczolhassák. Azt is jól tudhatod, hogy Aradvárába megfeneklett hatalma a töröknek s ott hazánk ékes határában egy fenevad uralkodik, Eligán basa, kinél nincs fenebb pogány s huszezer törökkel s más vad népségekkel ránk ásitózik. Sok jó vitézeink immár elestek a csatatéren, bár csak Isten megmentene, mielőbb e csupástól. A vad török már Gyulát, hazánk e mostani végvárát is fenyegeti, azért kedves feleségem, ha itt bátorságban nem leszte, keress más helyet, hol megvédhessétek magatokat; mert Kerecsényihez a várkapitányhoz és hűséges voltához keveset bizhattok, ő az én szememben áruló." Ezeket alig mondá ki, szavaiban és erejében is lankadozni kezdett, s gyenge hangon még ezeket mondá: „Most utolsó szavam lesz hozzátok kedveseim! Én meghalok! Isten vigyázzon reátok!" Ez utolsó szava is volt Toronyi Gábornok, mert csakugyan rá elakadt nyelve és kiadta hős lelkét. Felesége Thurzó Zsuzsanna lerogyott a halott mellé ájultan s minden életjel nélkül feküdt elhunyt férje mellett, míg nem a nemesség doktora Borzó Sebestyén ur el hivatott, ki az elalultat felébresztette s onnan elvitette.

Toronyi Gábor halálának csakhamar hirtel híre ment az egész nemesség közt; kik őt vitézségeért nagyon szerették és tisztelték, fájlalták, hogy ime egy társukat a haza kárára ily hamar elragadt a világból a halál és siettek hátrahagyott özvegyét vigasztalni. A temetésre minden készülétek megtétettek ezalatt, s Békés s a szomszéd vármegyéknek színejava megérkezett a halotti torra, mely annak rendje és módja szerint meg is tartatott.

Thurzó Zsuzsannának szeretett hű férje halála után, minden öröme csak az ő fiában volt, Toronyi Tamásban. De lehetett is, mert a húsz éves ifju a mellett, hogy a legdaliasabb s szebb vala társai között, oly nagyra vitte már szorgalmatossága által a férfias erényeket, hogy mindenki csak bámulattal szemlélte. Ő volt a legjobb lovaglő, legjobb vivő és vadász, mi kelle több abban az időben, midőn a testi ügyesség és erő vitte a főszerepet. Kedves lakó földünk kietlen volt akkor és szántóföldeink maradtak vetetlen, mivel török és tatár pusztitá határainkat és szaporitá bajainkat. Ez időben Gyula vára hivatott vala Vég-Gyula várának, mivel ottan végződött az ország halála. Aradon a török uralkodott és pedig oly kegyetlenséggel, hogy sem asszonyt, sem férfit, sem aggot, sem fiatait nem kimélt vala és nemesre, parasztra terhes adót vetett, mit ha valaki nem fizethetett, azt megköttetve és meglánczoltatva Aradra vitette, s ottan testét megmetéltetvén végig besózatta.

Toronyi Tamás ez időben még ifju vala s izmos szolgáljával, kit Vastag Balázsnak hívtak, nem csak testalkotása miatt, hanem valóban is, mert ő ezt a nevet atyjától nyerte, — még nem vett ugyan részt fiatalága miatt az országos dolgokban, de gyakorolta magát a fegyverforgatásban és különösen nagy kedve telt a vadászatban.

Egykor épen a dombegyházi pusztán vadászgattak mindketten, midőn Balázs így szól urához:

— Nézzed csak kedves uram, arról ha jól kivehetem, törökök száguldanak erre, ezek ugyan nem barátságos szándékkal jönnek felénk és megakarnak szorítani.

Toronyi, a mint hirtelen arra felé nézett, csakugyan látta, hogy mit szolgálja mondott az nem tréfa s így felelt:

— Biz ez édes Balázsom úgy van, azok észrevettek és mivel ketten vagyunk azt hiszik majd elbánnak velünk, de megmutatom, hogy emberükre akadnak bennem, — s ezzel oroszlányi bátorsággal

ragadja fel vadászó dárdáját s tekint ide s tova mint a tűzvillámlás. Ezt a mint látja Vastag Balázs, hogy mily bátor ez ő ifjú ura, megforgatja kezében hét fontos fokosát és fenyegeti vele a pogányt mondván: — Csak ide jér te kutyafejű tatár, majd megtanítalak én kezyübe dudálni.

Ezt ugyan a Boros-Jenőből jött ifju Kuczogbasa Mahomednek fia, ki sarczot szedni járt, nem hallá, de mihelyest meglátta Toronyi Tamást, megsarkantyuzá jó lovát és ott termett mellette, s először is Balázssra rohant, mert az fenyegette fokosával, de ugyan abban emberére talált, mert Balázs a súlyos fokost hozzá méregette és kardja csapásait ügyesen félre veregette. Hogy itt nem boldogult neki rugtatott Toronyinak; de az is sok munkát adott erős izmos karjának. Most csak Toronyi és Kuczogbasa vívtak egymással és Balázs kedvtelve nézte, hogyan méregeti fiatal ura a csapásokat a török tarkójára, de ime csakhamar még három török ugratott oda, s ugyan-csak szorították a fiatal hőst, mert négyen voltak ellene. Azonban ugy látszott, hogy Kuczog nem is annyira Toronyi életére vágyott, hanem inkább elakarta őt fogni elevenen, s már körül is vette három szolgájával, de még se boldogulhatott vele; mert Toronyi rendkívüli bátorsága és vitézségében győzhetetlen volt és már is levágott két törököt, úgy hogy csak ketten maradtak még meg Kuczog és egy szolgája. De azért a basa sem hátrált, hanem még inkább erőt akart venni Tamáson és gyors neki rohanásában ugy találta őtet öklelni, hogy Tamás lovának kiomlott a béle, mert Kuczog dárdája felhasította a szegény párát. Így Toronyi már gyalog maradván, örült Kuczog, hogy most mindjárt megadja magát; azonban Tamásnak kisebb gondja is nagyobb volt ennél, ezért ő meg nem ijedt, hanem mint hadisten bátran villogtatta a hegyes tört, melylyel halálos döfést adott Kuczog basa lovának, mely földhöz szorította aztán bőbugyogós urát, mire Tamás sem levén rest, gallé-

ron csipte a ló alul a basát és kényszeríté, hogy adná meg magát.

A mint ott dulakodik Kuczog basával, ime annak segítsége érkezik Nultizor szolgájában, azonban ezt Tamás buzogányával hirtelen úgy búbon találta, hogy beköltözött Mahomed paradicsomába, míg Balázs a másik két törököt hányja amugy istenigazában, kik erős emberek levén, ugyan megizzasztották Balázst, ki ütött vágott majd erre, majd arra, azonban még is csak alig győzhetett. De mégis csakugyan egyiket átdöfte, a másikat pedig leterítette. Azt gondolta most már Balázs, hogy valamennyi ellenségeit mind legázolá, s biztatta magát azzal, hogy már megszabadult a bajtól s kedves urának lesz segedelmére. De míg Vastag Balázs ezeket gondolta a török feltápászkodott és új viadalt kezdett vele, nem gondolva élete fogytával s kétségbeesett dühösséggel rohanta meg handzsárjával, azonban Balázs sem volt rest, hozzája közelebb ugratván, ragadja csákányát és azzal szörnyen bezúzta a török koponyáját. Ezalatt Toronyi is kötözé ám Kuczogot s midőn a törökkel végzett, Balázs is oda sietett segíteni s a basát szépen meg is kötözik. Azután parancsolá Toronyi az ő szolgájának Balázsnak, hogy fogjon fel egy lovat a törökbasának, melyre azt felrakhassák, mint drága portékát s Gyula várba vigyék harczy prédául a vitéz basát, kivel ugyan nehezen tudtak elkészülni.

A fogoly basa elkeseredetten ültetett fel a lóra s darab ideig szótalánul ment Tamás és Balázs közt, de végre így szólott az ő legyőzőjéhez: — Sokat hallottam én apámtól a míg oda haza voltam Ázsiában a vitéz és lovagias vendégszerető magyarokról, de én szavát mindenkor csak csuftságnak vettem és azért mikor ide bejöttem biz én a vitéz magyaroktól nem igen féltem. Hatalmas jó vitéz! nem tudom ugyan, hogy ki lehetsz, de hogy ha te engem szabaddá tehetsz én neked, itt a porolám, százezer tallért ígérek váltságomul, mert a mint apám megtudja,

hogy hol vagyok, elküldendi neked azt a pénzt, Allahra mondom.

Én szabadságodat a mint elvettem, épen úgy vissza is adhatom, mond Toronyi, — csak az alku köztünk megköttessek és az ígért summa kezeim közt legyen. De miután oly rossz véleménynyel voltál a magyarokról, előbb kóstold meg, mint szoktak bánni az ilyen vadkannal mint te vagy, a ki csak prédára jár, azután pedig, ha a váltság díj itt lesz szabadon mehetsz.

Nem sokára beértek Vég-Gyula várába, s a bástát bezárták ott a börtönbe, hogy gondolkozzék addig a török paradicsomról, hol csupa boldogság uralkodik csibukokban és szép leányokban.

Toronyiné nagyon megörült vitéz magzatjának, és nem győzte eléggé ölelgetni és csókolgatni. De vitéz tettének híre ment az egész nemesség közt, ezek is megörültek, hogy ily derék hőst nyertek benne és siettek vele kezét szorítani.

Ez idő tájban küldötte a király Vesselényit ki Erdélybe, hogy az ott levő békétleneket megzabolázza és a hadsereget vezesse be oda. Ez meghallván Toronyinak vitéz bátorságát egy felboglározott szép fakó lovat küldött neki ajándékol.

Tamás most egy ideig felhagyott a vadászattal, mert sok sebet kapott azon csatában, melyet a törökkel vívott és ágyban fekvéssel töltötte el a hosszú nyarat az anyja házában, hol csendességben és nyugalomban várta be felépülését.

Második fejezet.

Toronyi Tamás az erdőben vadászván elalszik, Szulicsár török megkötözi, s elviszi de Balázs a fakón megszabadítja.

A nyár elmúlt, zöld köntösét levetette a természet és hideg dér lepte reggelenként a mezőket, hol ezelőtt a jóltevő harmat csillogott ezer és ezer gyémántcseppként a feljövő nap arany sugaraiban. Hogy Tamás napja is elérkezett Toronyi Tamás is nagy vadászatot akart rendezni. A jó borok is már e napra mind helyreállottak és szépen meghiggadtak és tisztultanak, tehát a vad sültet jó csipőssel majd bőven le lehet öntögetni. Vendégekül ő a nemesség hadnagyát és a várkapitányát kíséreteikkel együtt megakarta hívni, de édes anyja mindenképen kérte fiát, hogy ne menne vadászni s ily szavakkal rimáncodott előtte:

— Ohén édes fiam! Kedves fiam! Toronyi Tamásom! Halld meg anyád forró kérelmét most az egyszer. Az én erősségemnek egyedül te vagy reménysége, valamint nemzetségednek is egyedüli egy férfi örököse, oda lesz nemzedetnek is veled minden dicsősége, ha meg

nem hallgatod anyai kérelmemet. Én az éjszakának harmadik részében csodálatos álmot láttam, még pedig az úgy esett: mintha te az erdőben vadászaton lettél volna és leshelyeden gondatlanul álltál én pedig messze voltam tőled és szemléltelek. Ekkor az ebek elkezdettek nagyon ordítani, de ti vadászok erre nem figyeltetek, hanem egyszerre iszonyú vadkan rohant elő, egyet a vadászok közül széjjel tépett és épen feléd rohant, midőn ijedtemben felébredtem. Ezen álom édes fiam egyedül reád vonatkozik, azért van az én szívem tele fájdalommal. Oh halaszd el ezen vadászatot máról, mert ezen álomlátás nagyon hatott anyai érzelmeimre. De Toronyi erre így felelt anyjának, a kit igen szomorúnak lenni látott:

— Köszönöm kedves anyám! hű anyai gondaskodásodat és irántami aggodalmaidat, de talán tegnap sokat gondolkoztál, midőn meg tudtad szándékomat és ezen álomlátásod onnan ered, mivel rendesen azzal szoktunk álmodni éjjel, miről nappal sokat gondolkozunk. Ne aggódjál azért kedves jó anyám, meglátod, hogy baj nélkül térendek haza és te kénytelen leszesz, te magad álmát meghazudtolni. Erre elbucsúzott aggódó anyjától. Balázsnak pedig megparancsolá, hogy hívja össze hamar a kopókat és az agarakat.

Balázs pedig kiállott a tornácra és elkiáltá magát:

— Ráró, Szajkó, Hiuz, Dromo, Bagos, Dáma, Dunczki, Atlas! és nyolcz vadászeb vonitva és ugrándozva szaladt Balázshoz, ki vadászlándzsáját és fegyvereit kezébe véve készen várta urát. Tamás is felkészülvén épen mikor a nap felkelni kezdett elindult hű szolgájával az erdő rengetegeibe, a vadakat felkeresni. Sokáig ballagtak és Tamás ki nem fogyott tréfáiból. Végre elérkeztek a kietlen rengetegekre, melyekben azonban bőségesen tartózkodtak a vadak és elérték a jegyzett helyet is ozsonna tájban, azonban hazulról nem vivén magukkal semmi eledelt, pedig csikorgó hideg volt és nagy hófuvatag s az erdő sivatag volt mindenütt, ekkor Tamás így szólt szolgájához:

— Balázs! míg én tüzet rakok hevenyében, eredj hívj agarat magaddal és fogj nyulat hamar! — Erre

Toronyi jó nyársat is csinált meg is rakta a tüzet maga úgy magyarosan és várta vissza szolgáját kényelmesen melegedve a pattogó tűznél.

Balázs végre megérkezett egy derék nyulat hozván magával, melynek Toronyi nagyon megörült, mert már az egész napi gyaloglás után igen éhes vala. Meg is sütötték azt iziben és ugyancsak jóízűet ettek belőle, s jót is ittak rá a csikóbőrösből, melyet Balázs a hátán czipelt vala. Elköltvén a pompás estebédet a tűznél jóízűen elaludtak, mert azon éjjel a szabad ég alatt háltak mindketten.

Reggelre virradván az idő ismét vadászathoz kezdtek és bejárták a rengeteget, míg kutyaik nagy csaholással üzték a vadakat. Ráró egy bokorban a mint egy szarvast meglátott először is Vastag Balázssra hajtotta, de onnan a szarvas elfordult Toronyi Tamásra. A szarvast Toronyi már készen várta az erős Atlással, melyet közélről eresztett rá s az eb szörnyű sebes futással megfordítja a szarvast Balázs felé, ki már rókámodra várakozott reá. Midőn a szarvas közelebb érkezik, Dromo, Bagos, Dáma neki iramodnak, de csak Atlas érte utól és inába kapott, hogy a szarvas kénytelen volt segre ülni; Bagos pedig másik felől a fülébe harapott és földre rántá, Dromo és Dáma pedig leheveredének a prédát őrzeni. Másik felől ezalatt Ráró, Szajkó, Hiuz egy őzet vettek üzőbe és fordítják Toronyi keze ügyébe, ki is felhúzott ívét kezében tartván, felemeli azt, céllozott és a nyilveszsző az őznek szügyébe furódott. Ezen nagyon örült Toronyi Tamás, hogy ily remek lövést tett, de még jobban örült Vastag Balázs, ki büszke volt fiatal urára. Azonban a vadászaton már meg is éheztek és pedig már dél vala, azért Balázs ismét nyúlért ment, azt megsütötték és jó ízűen megették.

Ebéd után így szólott Toronyi:

— Balázs szolgám! menj el Tamásdára, ott lakik Baranyi, attól kérj egy szekeret, a melyen Gyulára vihessük a lőtt vadakat. — Ezeket Balázs megértvén, rögtön megindult és elhozván a szekeret, arra rá rakta a vadakat, hazavitte és számba adta.

Ezalatt Toronyi a tűznél maga maradott s már csaknem esteledvén, a nagy fáradság miatt szeme megnehezedett és ő ott elaludott. De ezen elalvása majd életébe és szabadságába került; mert alig szunyadozott vala félóraig, midőn Szulicsár a török bey épen arra mene és hogy őt észrevette, ravasz róka módjára mellé lopózkodék és midőn látta, hogy Toronyi Tamás csakugyan mélyen alszik s nem is gondol mostarra, hogy valami veszedelem fenyegethesse, kezeit jól megkötözé, azután pedig nagy lármával és hahota közt felébresztette a megkötözött vitézt, mondván:

— Na Toronyi Tamás! neked ugyan megesett; elhagyád magadat fogni mint lajhárt, ugy elaludtál, hogy már magam is kételkedtem élsz-e vagy meghaltál, hahaha!

— Pogány kutya! oldozd fel kezeimet — mond Toronyi, — majd megmutatom éu neked, hogy benem nem lajhár vér ván.

— Elhiszem azt kedves Tamásom, de most az egyszer az én foglyom vagy, elviszlek én téged arany madaram, majd ki fog váltani édes anyád, és Szulicsár markát terhelni fogja a sok szép körmöczi.

— Mennyit kívánsz váltságul, megadom én, nemesi szavamra mondom.

— Ne alkudjunk mi kettcu kedves Toronyim, édes anyáddal jobban tudok én alkudni, addig csak ülj fel ide erre a lóra, ne félj nem lesz semmi bajod. — Így szólt Szulicsár és Tamást lóra ülni kényszeríté, mely az ő lovához volt kötve és azzal megindultak.

Szulicsár őt megkötözve Boros-Jenő felé vitte, s Tamás gyakran nézett vissza szomoruan azon táj felé, hol ifjusága napjait töltötte és ime most fogoly!

Midőn már így vagy félmérföldet haladtak volna, így szólt Szulicsár Toronyihoz:

— Ugyan aranyos madaram, mond meg nekem, miért tekintgetel te oly gyakran visszafelé?

— Azért — mond Toronyi, hogy a törököt valamikép visszatéríthesse Gyula felé — mivel ott nekem oly temérdek kincsem van, melynek sokaságáról még gondolatod sincs. Te abból bizonyára, ha oda

vinnél, oly nagy részt kaphatnál, hogy abból még valaha török császárnak is megtétethetnéd magadat.

Ezt hallván Szulicsár igen megörült, mert gondolá magában, Tamás hatalmában van, ő tehát abból a kincsből, ha Tamás szabadulni akar, vehet annyit a mennyi tetszik neki. De a mennyire elfoglalta szívét a nyereségvágy, annyira hátat fordított a szerencse. Mert Balázs a vaddal a mint hazaére és ott mindenről számot adott asszonyának, a mint a házból kiment, csak elcsodálkozott, hogy a kutyák urak nélkül jöttek haza. Megrémülve és alig tudván térni hirtelen észére, így szólt asszonyához:

— Asszonyom, a szaglőebek is mind hazajövének, de meg nem foghatom, hogy kedves uram nélkül hogyan jöhetének haza? Oh Istenem a gazdát valami baj érhetette, míg én itthon jártam, azért csak szaporán nézzünk utána.

Ezzel az istállóba bemegyén, onnan kivezeti Toronyi fakó lovát, melyet az Vesselényitől kapott ajándékba, s a drága paripára rá tette a bársonyos nyergét, melyet tigrisbőr fedett s indulni akart. Mikor Toronyiné ezt meglátta, nagyon összeszidta Balázst, hogy a fakóra tette kezét és azt megmerte nyergelni és midőn látta, hogy a szolga mostan rá sem hederít szavára sőt a lóra fel is ült, a kaput bezáratta. Azonban Balázs ezzel mit sem gondolt, mert hét fontos csákányát magához szorítván, úgy keresztül ugratott a kapun vele, hogy még a körmét sem ütötte bele, azután csak eltűnt, mint a sebes villám. Ily hűséges szolga volt ez a Vastag Balázs. Azonban Toronyi is mindig bizott benne, hogy Balázs neki fog segítséget hozni, a miben mint látni fogjuk, nem is csatlakozott, mert Toronyi végső szükségében megsegített szolgája által. Balázs a fakó paripán nyil sebességével száguldott a helyre hol urát utoljára hagyta, de annak ott csak hült helyét találta, mivel hogy jóval ezelőtt Szulicsárral Boros Jenő felé vette útját. Végre mindenfelé kémlelő tekintetet vetett, mivel már a nap is lemenőben vala, midőn messzire felismerte Toronyit, ki Szulicsár

foglya vala. Nosza neki is rugtatott Balázs, mint a sebes villám, mely a hajnal szárnyain száll. A ló sebes rohanása nagy robajt okozott, mikor már közel jutott hozzá. Toronyi hamarabb észrevette hű szolgáját, mint Szulicsár, ki őt szüntelen biztatta, hogy nagy gazdag préda és nyereség lenne, ha az alku köztök mostan végbemenne. Mig így alkudozik a török rabló, addig Balázs is megérkezik a híres fakóval. Szulicsár pedig kettős nyereségre gondolt, midőn látta, hogy a hű Balázs könyező ura keblére borult vala, a mind közel jutott hozzá. Szulicsár is rögtön megállott, gondolván, hogy a váltságbér mindjárt fogja ütni az ő markát; de Balázs ő vele szóba sem állott az alkura nézve, hanem kezébe vette hét fontos csákányát és így szólott: Megállj török a ki áldója van az apádnak, nem viszed te az én uramat tovább; — s azzal hozzá ugratván úgy ütötte nyakszirten, hogy az elég levén neki, mint a béka földre szétterült. Balázs is leugrott a lóról hirtelenében, gondolva hogy ennek a töröknek eléggé értésére adta, hogy mit akar, de bizony a török csak feltápászkodik és szembe száll Balázsszal, ki a prédát ki akarja csikarni markából. Balázs mérgeben fogait csikorgatja, hogy Szulicsár az ő legyintését csak semmibe vette, s mindjárt ölre megy vele, s addig tusakodnak, mig mindketten a földre esnek. Balázs a töröknek végére akart járni s elküldeni őt Mahomed kebelébe, ékes szavakban mondogatván:

— Megtromfolom uram gyalázatát és fejednek tornyos patyolatát lerontom, véreddel áztatom földünknek hantjait, s kiirtom így mint téged mind egy szál lig Mahomednek bugyogós gyáva népét! — Azonban Toronyi nem engedte, hogy Balázs megölje Szulicsárt, hanem így szólt:

— Balázs! jobb lesz ha megkegyelmezel annak a kutyakölyöknek, inkább vess rá kemény sarczot, ezzel jobban megtromfolsz és nagyobb bosszút állasz a zsugorin, mintha üres gombját most elütöd.

Balázs engedett ura szavának, mert Szulicsárt rabszíjra póznára fogta és úgy vitte Toronyi elé. Azután pedig legfőbb gondja volt Balázsnak, hogy

Toronyi Tamás összekötött karjait feloldozza, mit nagy sietséggel meg is tett vala.

Erre Toronyi felült kedves fakójára; de Balázs még mindég fogát csikorgatta, hogy ezt a rabló törököt nem küldé a más világra, azonban még is csak felült Szulicsár lovára a kit maga előtt hajtott vala Gyula vára felé.

Világos hajnalban haza is érkeztek s a kapuban megállapodtak. Midőn az öreg Toronyiné meghallotta, hogy mi baja esett az ő fiának, nagyon siránkozott és átkozta a gaz Szulicsárt. A szolgáló ott nem messzire épen a disznóknak kevere egy dézsza moslékot, s azt az ólba akarta vinni, midőn öreg Toronyiné a dézsát kezéből kivette és azt Szulicsárnak épen a fejére öntötte, mondván:

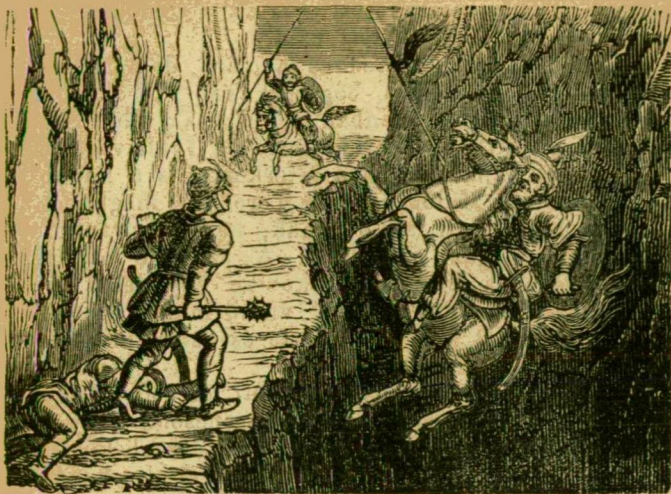
— Kutyafajta, ne, egyél átkozott, eb volt az anyád is, mely világra hozott; azután parancsolá, hogy vessék a börtönbe, hol Kuczog basával összebékőztatta, hogy egy kenyéren legyen az Szulicsárral hitrokonával.

Temesvárott Muhamed meghallá fiának szomorú sorsát, azért követet küldött Toronyi Tamáshoz és Kerecsényihez a várkapitányához. A követ Tamásnál jelentette magát és alázatos szavaival így üdvözli őt:

— Halhatatlan vitéz, országodnak fénye, te tündöklő reménye nemes nemzetednek, te vagy a szentelt vitézeknek fénylő világa, élj annyi évekig, mint a mennyi csillag van az égen! Az én uram követségbe küldött hozzád, hahogy velem megegyezhetnél; s a mit szived kíván, meg vagyon ígérve, ha az ő fia és Szulicsár vissza kapja szabadságát. — Toronyi a mint meghallá a török kívánságát, ő is nyájasan ekép felele:

— Ezen ajánlatodon felette örvendek és a te uradnak kívánsága rögtön meglesz, hogy ha ő kész kétszázezer tallért kezemhez fizetni.

Ezen választ a török követ megértvén, a fejére tette magának a kezét, jeleül, hogy teljesíti kívánságát és a pénzt lefizetendi. Erre jobb kezét Toronyinak nyujtván akövet, tőle búcsút vett és gyorsan elvágatott Temesvár felé, hova estére már meg is érkezett.

Harmadik fejezet.

*Toronyi Tamást Vastag Balázsszal együtt elfogják, s
hogyan menti meg őket az erős Atlas.*

A mint Mahomed az ő fiáért és Szulicsárért elküldé a kétszázezer tallérnyi váltságdíjt, Gyulán nagy öröm és vigasság uralkodék. Toronyi Tamás egy nagy vadászattal kívánta ezt megünnepelni, s ki is ment Balázs szolgájával a szokott helyre a készületeket megteendő ; hanem a törökök rájuk lestek, körül fogták őket és vitézi ellentállás után elfogták. A harc alatt a többi vadászebek mind haza szaladtak, csak egyedül Atlas a legerősebb medvefogó kutya maradt ura mellett.

A törökök ujongva vitték foglyaikat Arad felé, mert a kétszázezer tallér váltságdíjat négyszerezve akarták visszakapni.

Egy meredek hegyen a mint átmentek, melynek oldalában csak igen keskeny út vezetett ötven öles mélység felett, két lovas spahit hagytak örül maguk után, hogy jelt adjanak, ha hátulról megakarnák őket támadni, mert mind gyalog katonák voltak. Toronyi-

nak azonban fakója és Balázsnak Rigója — így hivták lovaikat — megvoltak.

Itt pihenésre megállott a csapat s már az éj is beállván, hálásra is itt maradtak. Valami sátor formát rögtönöztek, abba leparancsolván őket lovaikról, bele zárták Toronyit és Balázst, hogy ott jobban megőrzik, de a hü Atlas még sem tágitott.

Toronyi és Balázs éjjel összebeszéltek, felmetsették egymás kötelekeit, hogy a mint hajnallik kironanak, lovaik nyerítését hallák, tehát azok ott vannak ha nevükön szólítják, egy pár törököt lefegyvereznek s azzal elillannak, a két hátrahagyott lovas örrel csak majd elbánnak, s így megszabadulhatnak.

Jól kiszámították a mit tenni akartak és a hajnal alig szürkült, ovatosan bujtak ki a sátor alul, s lovaikra pattantak, s mire a csapatvezér katonáit felhármázta, Toronyi és Balázs utifüvetkötöttek talpaikra és repültek, mint a szél, kinevetve a bámuló buta törököket, kiknek vezére fenyegeté őket s mondá, hogy a szűk uton majd megállítják az örök.

Toronyi jól tudta hova állíták fel az öröket, azért óvatosan közeledett a hely felé és csodálkozva látta, hogy csak egy ember ül a szikla legfőbb csúcsán. A lovagok még vagy háromszáz lépést lehettek tőle, midőn megállottak. Még nem vette észre őket; háttal volt feléjük s folyvást maga elé nézett; mert csakis azon oldalról várhatott ellenséget. Lándzsáját a földbe szúrta s tegzét paizsát rá akasztotta. Toronyinak szándéka volt alatta ellovagolni mielőtt a szikláról lejöhetne. Tovább mentek tehát, de alig haladtak néhány lépést, kanyarult az út és a szűk szikla-talajon megpillanták a másik törököt és a két felnyergelt lovat. A török ör egészen a sziklatövében ült s ez is háttal volt feléjük fordulva, karjai térdein nyugodtak és aludt. Mellette a sziklához támasztva állott lándzsa és egyéb fegyver. Még Toronyi tervet sem csinált, hogyan lovagoljanak el az alvó mellett, midőn a fakó, mely a legveszélyesebb helyen nem akarta magát feltartóztatni engedni, horkolt és pat-

kójával vagdalt. A vas szikláni pengése elég volt az éles hallásu török lovaknak; azok nyeritettek. Mint a törökök felugrottak, azonnal észrevették Toronyit és Balázst. A sziklán fennülő lándzsájához kapott és gyorsan lejött, míg a másik nyilához kapott és lovára pattant. Azután vadul ordított egyenesen Toronyira rohant, de előbb nyilát ellövé, Balázst úgy találta, hogy az lováról lehanyatlott.

A török és Toronyi lova csaknem fejeikkel érinték egymást, s horkoltak egymásra, mintha bennök is élt volna a gyűlölet egymás iránt, melyet lovagjaik éreztek. Érezni látszottak, hogy itt az élet halál harcza. A legszűkebb úton álltak, melyről egyik vagy másik a mélységbe bukik.

Tamás egy pillanat alatt felfogta a veszély nagyságát, mely itt fenyegette, ha még a másik törököt is bevárja, azért nem tévovázott soká, hanem hirtelen ellensége lovának orrára ütött handzsárjával, hogy az tántorogni kezdett s a közelebbi pillanatban urával együtt eltűnt a mélységbe.

Pillanatig siri csend lőn, rövid, borzasztó csend volt az, aztán rá egy hangos loccsanás hallatszott: mind a két test akkor zuhant le a vízbe.

Alig tűnt el azonban ez az ellenség, midőn a másik török ör már ismét szembe állott Toronyinak lándzsájával, s ha ütését ki nem kerüli ügyesen, úgy okvetlenül felnyársalja őt. A török kétségbeesetten vagdalkozott maga körül, azután oly erővel futott Toronyira, hogy mindketten majd csaknem a mélységbe tántorogtak. A török kiejtette kezéből lándzsáját; de a mint az egyensúlyt visszanyerte ő is handzsárjához kapott s most úgy harcoltak ketten handzsár, handzsár ellen. Többször megragadták egymást s egyik a másikat letaszíthatta volna a mélységbe, de mindenik attól tartott, hogy a másikkal együtt lezuhanni kénytelen s így eleresztették egymást s a handzsárral verekedtek.

Lárma nélkül küzdöttek, mindenikük meg volt már sebesülve, de nem halálosan.

Végre Toronyi visszanyomta a törököt a tágasabb

térre, hol elég helye volt fegyverének használatára s oly dühösséggel vagdalkoztak, hogy utoljára az erős össze csapás miatt kezeikből a handzsárok kirepültek. Toronyinak nem volt ideje rá, hogy felvegye, mert a török rá rohant, s elestek s a török oly erősen szorította össze izmos karjaival, hogy szinte ropogtak bele oldalbordái. Megint a mélységhez közeledtek. Toronyi nem szabadulhatott. A török ujjai Toronyi nyakát ragadták meg s összeszorította torkát — az ifju lélekzete elállani kezdett — egészen elgyengült — részéről megszűnt minden ellentállás — karjai a törökről lehanyatlottak, — eszmélete megszűnt.

Azonban csakhamar magához tért s még fel volt hevülve a nagy küzdelemtől és sebei erősen vérzettek. Körülnézett és csodálkozva vette észre, hogy egyedül van: de hát hova lett ellensége? Felemelkedett, körülnézett, semmi élő lény a fakó és Balázs Rigóján és az egyik török-őr lován kívül, s Balázs még akkor is öntudatlanul hevert a földön: de hangokat hallott, egy kutyanak dühös morgását és egy ember nyögését. Oda vánszorgott tehát s borzasztó látvány lepte meg. Egyik helyen nagyobb mélyedés vala a part oldalban, s ott vagy hat lábnyi mélységben az erős Atlas kutya marakodott valamivel, a mi még vele ellenkezni látszott; — a török őr volt az. Most minden világos lett Toronyi előtt, mit, a viaskodás dühében nem látott meg, az hű ebe volt, mely a törököt róla a legjobb pillanatban levonszolta, s ott a mélyedésbe megölte. Sokaig nem nézhette ezen irtózatoss látományt, hanem hű Balázsához ment. Az is feleszmélt végre hosszú ájulásából. Most egyelőre is sebeiket bekötözték a hogy lehetett, s felültek lovaikra és haza felé ügettek, magukkal vivén az egyik török-őr lovát és fegyvereit emlékül. Lenn a hegy lábánál Atlas is utólérte őket, s mint hajnalra a kakas kukorikolt, vérben fagyban megérkeztek Gyulán az ősi lakban, hol képzelhetni milyen nagy volt Toronyinének ijjedelme, midőn fiát és annak legényét ily siralmas állapotban megpillantá.

Negyedik fejezet.

Toronyi Tamás Gyapjunál Ilián török vitézzel harczol.

Sokáig tartott, míg Tamás és az ő hű szolgája Balázs sebeikből kiépülének. Toronyi engedelmeskedvén kedves jó anyjának, másfél esztendeig otthon maradt és neki semmi bánatra okot nem szolgáltatott, mert még csak vadászni is csak nagyon közel járt és ritkán.

De egyszer meghallá, hogy Kuczuka basának a fia Ilián Szalontának megyen, kit a basa Nagy-Váradra küldött ezer emberrel, s hogy nemsokára meg fog érkezni Szalontán.

Toronyi Tamásnak felforrá a vére, hogy meghallá hírét e számos pogánynak, kik mind sanyargatni mennek az ő honfitársait. Rá gondolt Szulicsárra, hogy mit mivelte az vele ezelőtt másfél évvel; rá gondolt azon gyalázatos lesre, melyet neki vetettek és melyből csak Atlas hüebe mentette meg; egy szóval mind eszébe jutottak ezen kedvetlen dolgok, azért így szóllott ő kedves Balázs szolgájához:

— Emlékezel e rá Balázs szolgám, mily csúffá tett engemet az a gonosz Szulicsár és rá még csúfabbá ama török rablócsapat, mely neked is majd kioltotta életed lámpáját; ezen gyalázatomat én most vissza pótolom; ha módját találom Kuczuka fián. Segítségre hívom Herkulest és Marsot, kik hajdanában segítették Attila ős atyánkat. Harczolni készítem erős karjaimat és téged kedves Balázsom magam mellé veszek, hogy diadalomnak részese légy, mert boszut akarok állani rajtok, hogy tanulják meg a magyar tánczot. — Ezt mondván gyorsan felöltözött sisakba, páncélba, vitézi nagy erő emelte kebelét és karjait, öve mellé akasztá húsz fontos buzogányát így szólván:

— Azt a sok kutya pogányt mind lerontom kedves Balázs szolgám! Rontsuk, ontsuk vérét Ilián vezérnek és az ő népének, kezünk által folyjon a pogánynak vére, legyen érdemlett bére rablásaiknak a halál. — E szavak után gyorsan felült a híres boglárú fakólóra, és így indult meg kedves szolgájával.

Az úton egy barompásztorral találkoznak össze, a ki Toronyinak kétségtelen hirt mondott arról, hogy a törökök már Gyapjuhoz érkeztek. A hogy ezt Toronyi a pásztortól megtudta, majdnem vérrel habzék szikrázó két szeme s eresztett kantárral sietett utánok mondván:

— Balázs szolgám! ezekkel még ma hidd el megcsatázok. — Balázs pedig felelé:

— Jó uram! akkor én is ott leszek a ki lelke van! — és a levegőben megforgató hét fontos fokosát.

Szalontán túl, midőn Toronyi Gyapjuhoz érkezett épen akkor ment le a nap. A törökök ott voltak bekvártélyozva, s többnyire már le is nyugovának.

Ezen hadjáratnak az volt czélja, hogy Ilián a még töröktől ment Nagy-Várad városát kikémlelje.

Toronyi Gyapjun az oláhbíróhoz szállott. Ez számára hamar jó szilva-pálinkát hozott, melyet Balázssal meg is ivának, de szándékukat el nem árulták.

Este a hogy a hold teljes fényében feljött, Toronyi és Balázs lassan felkészülnek és egyenesen a várdházra ütnek, hol mintegy harmincz török vala őrálláson,

kik azonban mind válogatott vitézek voltak. Ezekre Toronyi rá törvén, kiméletlenül vágja őket a szép holdvilágnál; mire a törökök eszöket vesztették és midőn a többinek ezt hirül adák, már huszonöten halva feküdtek a földön, s csak öten szabadulhattak al.

A szörnyű lármára a törökök fekhelyükből felugrának mint eszeveszettek, s lovaikra pattannak, a vitéz Ilián is az utcára rugtat, de erős Toronyi már várta őt és eléje ugrat. A vaskos Balázs is előáll hies csákányával, a török nem árthat neki hosszú dzsidájával. Csomóba keritik a törököket mint a juhoikat a karámba és csalmás fejeiket mint a répát aprítják, vágják a mi vitézeink. A törökök vezére Ilián biztatja népét, de Toronyi csapása elől hátrál ez, míg végre ő is Tamás keze alá jut, ki egy csapással lemetszé kontyját, s a vezér leesett lováról. A mint ezt a törökök látták, hogy Ilián vezérok is elesett, tökéletesen elvesztették eszöket, s ki merre látott, arra szaladt. — Végre Toronyi vitézsége által a lakosok is bátorságot kapva, fegyvert ragadták és vele együtt aprították az ellenséget, sőt beszorították őket egy tágas kertbe, s a kiket fel nem konczoáltak, foglyokúl Gyulavára felé hajtának. E kertben másfél száz török esett el. Hogy azután ezen egész hadtest el volt fogdosva és részint a csatatéren halva maradt, Várad kémlélése is félbeszakadt s így menté azt meg török kéztől egy bátor vitéz elszántsága. Toronyi itt roppant sok zsákmányt nyert e csatában.

Midőn hirül vitték ezt Füleki Lászlónak a vitéz nemesi rend hadnagyának, Toronyit szép ajándékokkal tisztelte meg és száz nemes ifjúval Gyuláig kísérte. A Gyulavár lakói hallván jövetelét, valamennyien Toronyi elmenének, trombita és dobszó mellett, s midőn Gyulára bevonult a harangok meghuzatták és a várbeli ágyúk üdvölvéseket tettek, így fogadták Toronyit illő tisztelettel. Toronyi pedig így tromfolá vissza Szulicsár és a török had cselvetését, melyet több török keserűen megsíratott.

Ötödik fejezet.

Eligány török vitéz Toronyi Tamást bajvivásra szólítja.

A háboru, mely eddig vérengező dühösséggel rontott bontott mindent szét a hazában, épen szünetet tartott, mert szük volt a termés, széna, zab, buza, rozs, árpa, kukoricza mind igen gyéren termett, a szőlő is elfogyván nagyon kevés lett a bor, inség és nyomor állott a háboru által kifosztott ország küszöbén. Mahomed fiai is nehezen nézték ezt, mert nehéz dolog sok ezer fegyverest eltartani olyan országban, melynek magának sincsen semmije.

Hnnem a török azért segített magán, mert oly kemény sarczot vetettek a földnépére, hogy majd a föld is kiáltott az égre. A sok szegénységet mind Aradra hajtották, hogy oda hordják a zabot és szénát; azért számtalan szekér összeverődött a vár kapuja előtt.

Az oda hajtott nép közt állott Varsányi Ádám is, ki Toronyi Tamásnak rokona vala, s midőn ez ott beszélgetné a néppel és vigasztalta volna jobb időkel, ime kijő a várból egy csudafi, kinek hallatlan

czifra vala a ruhája. Skarlát bugyogója volt és turbanja patyolat, melynek csucsán arany boglár függött. Dolmányán tizennégy arany gomb villogott, s véléd, hogy hét szoknya keríti farát, egy szóval valóságos csudabogár volt. Lova azonban egyiptomi faj vala és oly fehér, mint a hó, ehhez hasonló fehérségűt itt nálunk ritkán láthatni. Ez is fel vala czifrázva ékes szerszámokkal és gyémántokkal vala megrakva kantárja, valamint sügyellője és farmatringja indiai igaz gyöngyökkel, aranyos rózsákkal és ezüst csillagokkal. — Zöld bársony takaróján a félhold arannyal volt hímézve és mindkét oldalán gyöngyökkel kirakva.

Igy volt felkészülve a vitéz Eligány, ki azt vélte magáról, hogy a földön nincsen párja. Paripája mint a könnyű evét szokik, ugrál és fénylik kezében vitézi kopjája. Kijöven a várból, dicsekedni kezdett a jobbagyok előtt és vitéz tetteit emlegeté mondván:

— Halljátok meg mind ti nagyok és kicsinyek, urak és parasztok, hogy én a híres vitéz Eligány Gábor vagyok! Láttatok-e embert ilyet milyen én vagyok? Vitézi próbáim híresek valának. Jártam Afrikában kétszer, Egyiptomban, Medina városában és kétszer Mahomednél, Arábiában és Ábrahám atyánknak láttam koporsóját, s Mekkának dicső templomában teste szent hamvait, kit az Ozmán nemzet tisztel, mint legnagyobb prófétát. Babiloniában sok csatát vívtam, erős vitézekkel gyakran szálltam szembe egy szál kardra vagy kopjára. Magamhoz hasonlót azért ti kutyák nem láthattatok! —

A jobbagyok és ott jelenlevők hallván ezen nagy dicsekedéseket és kérkedést, Varsányi Ádám lassu hangon azt a megjegyzést tette: hogy látott ő már nála sokkal derekabb vitézeket, és kelne csak csatára Tamással, majd megmutatná az milyen a vitéz. Ezt azonban Eligány is meghallotta s oly méregre förmedt, hogy alig fért bele dölyfös bőrébe, de nem szólott semmit, hanem csak hirtelen eltűne; azonban csakhamar visszatért, s egyenesen Varsányinak tartott s a kezében vitézi tollat s levelet hozott mondván:

— Vidd el neki struczmadár tollamat és mond meg neki, hogy meg kívánom bizonyítani előtte, milyen vitéz vagyok.

Varsányi Ádámnak ijedtében szeme szája elállá és lesütött fővel ment haza felé, még a könny is meg-eredt szemében, hogy milyen bajba keverte ő most jó rokonát. Azonban megérkezvén, egyenesen Toronyi Tamáshoz ment és megmutatta neki, mily szép ajándékot hozott Aradról, mondván:

— Kedves öcsém! Toronyi Tamásom, most Aradon valék, a várból azonban egy hetyke török jött ki, a mint megtudván a neve Eligány, ez ott dicsekedett, milyen vitéz ő, én meg lassan azt a megjegyzést tettem, hogy vivna meg csak veled, s ő meghallá e szavaimat, rögtön e tollat és levelet adott kezembe.

— Kedves bátyám! — felelé Tamás, szíves örömet veszem ezen terhes követségét, mert ez párbajra hívás, mertime levelében napot és helyet kíván, hol megmérkőzhetik velem, legyen meg tehát az ő akarata, majd megmutatom én neki, hogyan henczegjen magyar vitézek előtt. — Ezzel kezét szorított Varsányi Ádámmal.

Toronyi nagyon örült e megtiszteltetésnek és a levelet meg a tollat megmutatta anyjának, megmondván neki mi célja van, Eligány pogány vitéznek. De anyja elszörnyűködött a helyett, hogy örvendett volna e dolognak és mennyre földre kérte Tamást, hogy ne fogadja el a bajvivást s hagyja azt másra; de Toronyi megkérelte anyját és megnyugtatta azoal, hogy jó kimenetele leend a dolognak s rögtön levélben felelt is Eligánynak, melyben bele irta a napot és helyet, hol a vitézi játék véghez menjen, ez pedig a kétegyházi mező volt.

A mint a bajvívás napja megérkezett, Tamás maga mellé vevén erős szolgáját Vastag Balázst és száz nemes vitézzel indult el útjára. Egész Gyulavára kiállt tiszteletére. Toronyi követet küldött előre, ki Eligányt a kétegyházi mezőre vezesse, de már szemközt találta Eligány basát, ki ezred magával jött, azért maga mellé vevén Toronyi követét, ment Kétegyháza felé.

A gyulai vitézek paripái ugratnak s mint aféle

fiatal leventék tánczoltatják szép lovaikat és mindenféle tréfát üznek. Ezt látván Eligány magához inti a követet és kérdezi tőle:

— Mond meg te, melyik lesz az azok közül, ki vélem bajvivásra kél? — A követ pedig bátran felel:

— Sem egyik sem másik; — mert uram a vitézség nem olyan hányi-vetiségből áll és vitéz Toronyinak nem is úgy jár fakója, mert tüzet hány minden lépésére mind a négy lába és megrendül a föld alatta.

Eligány kissé megszeppent e szavakra, de nem mutatta a követ előtt. Nyilván meg is bánta, hogy ily vakmerő játékba fogott. Azonban a rendelt mezőre értek, hol mindkét rendbeli kíséret egymást vitézi módon üdvözlötte.

Most jel adatott a bajvivásra. A törökök mindenféle muzsikával, mintha lakadalmat tartának, Toronyi pedig megfúvatta a harsogó trombitát és kísérete közül gyorsan kiugratott bogláros fakóján, hogy a föld is megrendült alatta.

Toronyi sisakjához szép sastollat tűzött, mely gyémántos forgóba volt beletéve, egyszerű kék aczél ing fedé vállait és derekát térden felül, míg szélei arany csillagokkal valának ékitve. Harczos húsz fontos buzogánya a nyeregkápához volt erősítve, s deli termetével úgy tűnt fel mint egy hadisten.

Eligány is kiugratott a sorból könnyű evétként a szép fehér lovon és Toronyi elé állt, hogy szerezzen magának hirt és nevet a bajvivásban itt Magyarországon is, ki már annyi hőst legyőzött messze országokban.

A sip és trombita jel másodszor hangzott és most a vitézek ellenkező irányban szét mentek egymástól, hogy ismét egymásra rohanjanak. Az előbbeni barátságos összejövetelből ime élet-halál harcz lett, s békeséges türesők egymás elleni gyűlöletté vált és vad harcz szenvedély szállt kebleikbe. Hirtelen elővették az öldöklő fegyvereket: dárdát és a hegyes tört; paizsukat pedig karjaikra ölték. Toronyi húsz fontos buzogányát szorítá övébe s hegyes törét pedig kezében villogtatá.

Most összenyargalának rettenetesképen, mint két

duló zivatar, s egymáshoz vagdalának tüzes indulattal. Eligánynak könnyű hattyúlova ugrik, forog mint az évét, azt vélnéd, hogy repül a csillagok közé; Toronyi fakójának aczél van inaiban, s mint valami sebes forgó szél úgy kavarog s gyorsan ugrik talpán s egy tányéron is talán hétszer megfordulna egy percz alatt.

Az első összeütközésben senki sem szenvedett kárt; mert sérületlen mentek szét egymástól. Mindketten elfoglalták ismét kirendelt helyüket, s újra felemelt törrel rohantak egymásra, hogy a föld is megrendült bele. Eligány Tamásra nagy dárdát hajított, de hibázott, pedig azt gondolta, hogy e mesterfogással ellenének véget vet. Dühében csikorgatta fogait és hegyes törrel rontott Toronyinak. Ez azonban hirtelen kicsapja Eligány kezéből a fegyvert, s másik vágással dolmányát felhasítja, Eligány is kardot rántott a maga védelmére és dühödt mérgében iszonyuan vagdal Tamás felé, kioltani törekedvén életét. Tamás azonban visszanyerte hidegvérüségét s a török dühös csapásait ellencsapásaival felfogta s magyarosan olyat vágott a pofáján végig, hogy egy pár foga rögtön kilátszott az ékes Eligány uramnak, ki ezen emlékeztető jelre még dühösebb lett, miután már belátta, hogy sehogy sem győzedelmeskedhetik a magyar leventén. Fehér hattyu lova is már tikkadni kezdett, míg Toronyi fakója még teljes erejében volt. Most már hetedszer nyargalának össze, Toronyi is megunt a tréfát, elővette ekkor husz fontos buzogányát és Eligányt úgy mellbe hajtotta vele, hogy az elkezdett a nyeregben inogni és tántorogni, a törökök pedig ezt látván; mind eljajdultak. Azonban a Fakó elrugtatott mellette, de csak azért, hogy hirtelen ismét ott teremjen. Toronyi most kezébe hegyes tört ragadott és Eligány is épen jól keze ügyébe esvén, sebes fordultában őt a lóról ledöfte s roppant buzogányával úgy fejbe kollintotta, hogy az pát sem mondott többé. Az ütés alatt fejéről patyolat turbánja az arany boglárval együtt a döllyfösség e zászlójával, s a hies Eligány véré a kétegyházi mező itta, s halál lett rút kevélységének bére.

A mint a törökök látták, hogy vezérek, kibén annyira biztak, elesett, elszánják magukat, hogy ők ezeren majd felkonczolják a száz magyar nemest és megbosszulják vezérük halálát. Azért nagy Allah orditással fegyvert ragadnak s a magyarokra törtek, de Toronyi elől bölcsen mind megszabadnak. Vastag Balázs is látván ura győzedelmét, két kézre fogta húsz fontos fokosát úgy csépelte vele a törököt, hogy az rendre dőlt előtte mint a légy őszkor. Régi magyarosan néha elelsikkantá magát, mikor egyet-egyet ütött le a czifrább agákból. De a többi magyar sem volt rest, mert úgy elverték azt az ezer törököt, hogy hirmondó is alig marad közülök. A nagy öldöklés után Balázs elfogta a szép fehér hattyu paripát a drága szerszámmal együtt s leszedte a mi Eligány basán drágaság volt és urának vitte; s így tértek meg győzedelmesen Gyulavárába.

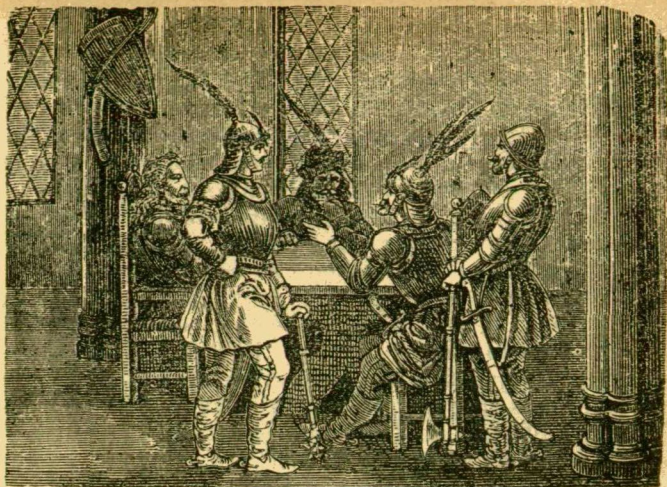
A jó öreg Toronyiné fia keblén összeroskadott s a nagy örömből támadt fiának végtelen szomorúsága, mivel anyja a nagy öröm miatt meghalt; szegény fia keblén ütötte meg a guta, mielőtt még kimondhatta volna e szavakat: Oh fiam! kedves egyetlen fiam!

Képzeltetjük a jó fiu szomorúságát, ki úgy szerette édes anyját mint ő. Nagy bánatában fel is jajdult Tamás:

— Oh édes anyám! Oh kedves szeretett szülőm! nem fogom már látni szerette arczodat. Fiad szerelme öle meg véletlen, kit te itt hagysz az élők között reménytelen szomorúságban. Elhagyod fiadat örökre! Fogadja be az ég dicsőült lelkedet az örök üdvösségbe, testedet pedig nyugtassa meg a csendes sir, hol minden fájdalomnak és földi érzelemnek vége van!

A vérszin koporsóba, melyet Toronyiné fia számára készítettett nagy szomorúságában, Toronyi Tamás anyja Thurzó Zsuzsanna őszinte fiui könyektől áztatva beletétetett, és szomorú pompával néhai dicsőült férje mellé letétetett, hogy hamvaik már egyesüljenek a földben és örök dicsőséggel együtt felkeljenek.

Igy történt halála Thurzó Zsuzsannának, szerető gyermekének véghetetlen fájdalmára.

Hatodik fejezet.

A Gyulán tartott haditanácsról s a török hadsereg készületeiről.

Már a tél is beköszöntött szigorúságával. Hó lepelbe burkolta az egész természetet és befagyasztá a folyóvizet és tavakat. A fák ágain zuzmara csillogott a hideg napsugárban s itt-ott sűrű köd boritá a völgyeket. A gulyák és méneseket az aklokba szorítá, s csak a vad északi szél dübörgött a messze lapályokon s a szántóföldeken keresztül itt-ott magasra halmozván fel a havat s betöltvén vele a mély árkokat. A pásztort is füstös kunyhójába szorítá, a mezei gazdát pedig fogva tartá szűk házikójában. Beköszöntött a disznótorok és fonókák ideje.

A kard is nyugodott hüvelyében s s vitézlő rendeket téli kvártélyba oszlatá szét. De nem nyugodott ám a török ármány, mert hire jött, hogy a török hadsereg még a tél folytán megakarja szállani Gyulavárát és környékét. Azért a magyar hazának akkori oszlopai és vezérei rögtön haditanácsot és országgyűlést hittak össze Vég-Gyula várában.

Kerecsényi László a vár kapitánya, kire e fontos hely védelme bízva vala, a főurakat és nemeseket meghívó levéllel egybegyűjté. Ezek közt első vala a derék Toronyi Tamás, ki oly sok szép jelét adta vitézi bátorságának. Utána jött a borzas bajuszu Morényi Lőrinc és Toronyi fegyverhordozója Vastag Balázs, öve mellett levén hét fontos híres csákánya. A többiek pedig valának Hempei Miklós, Marinczi Ferencz, Okravics Demeter, a vitéz Szecsényi, a vastag termetű Fekete Demeter, ki azonban igen ügyes fegyverforgató és gerelyvető vala; Balásdi Márton, vitéz Jász Lukács, ki szembemert szállani háromszáz janicsárral, Zichy György, Földvári István, kiknek éles kardjuk már sok törököt levágott, a pánczélos Géczy János hegyes törével, ki már számtalan janicsárnak fujta ki élete lámpáját, ezek mind ott valának.

Elfoglalták tehát a zöld asztalt és a fontos tanácskozáshoz kezdettek, előre kijelentvén, hogy kiki a mit mond, az hiven feljegyeztetik, azért rögtön jegyzőt is választottak maguk közül.

A vitéz urak mind a mellett voltak, hogy a törököknek nem kell időt engedni, hogy összeszedjék magukat, hanem meg kell őket rögtöntámadni, és ha lehet az országból kiűzni s e szándékot a többi hadvezérekkel különösen pedig a híres Vesselényivel tudatni, hogy hadiműködéseiket azok is támogathassák. Kerecsényi László a vár kapitánya azonban nyulszívet mutatott, mert az urakat mind arra untatta, hogy a várat adják a pogány kezébe, mert ugymond úgy is elég keresztény vér ontatott már, tehát miért ontsanak még többet. Azonban Toronyi Tamás ellene mondott, gyávaságnak nevezvén a veszteglést, s oly tüzesen beszélt, hogy a többiek is fellelkesedve megéljeneztek, mi ugyana kapitányurnak nem igen tetszett, mert látta, hogy elvesztette tekintélyét. Toronyi beszéde végén ezt monda:

— Társaim, nemes urak! esküdjünk meg mindnyájan egymás kezére itt rögtön, azután Varsány mezején üssünk tábort, vévén magunk mellé még vagy

kétszáz németet, kik mind tanult vitézek és már gyakran kiállották a tűzpróbát velünk. Szalontáról vonjuk magunkhoz még Füleki Lászlót az ő dandárával, s úgy rohanjuk meg a készülleteket tevő törököket, hánjuk őket szét és vegyük el készleteiket.

Az ott levők mind Toronyinak, mint okos ember és hadvezérnek szavára hallgattak és beleegyezének terveibe. Meg is esküvének egymásnak, kardjaikat kivonva, hogy a ki köztük áruló lenne, azt maguk rögtön levágják, és készülleteket tettek a táborba szállásra.

Még, így tanácskozána Vég-Gyula várában; addig Nándorfehérvárában nagyobb követ fú a török basa, mert Belgrádon át zultán parancsából százezer török jött ki Rácországból. Ez pedig így történt vala:

Temesvárra Mahomed vezérhez sietve érkezik egy török futár az utolsó vereség hírével, s ez a magyarok ellen kíméletlen beszél, mondván:

— Uram! Allah és a próféta áldása legyen veled, én azért jöttem nagy sietséggel hozzád, hogy elmondjam, mikép a félhold uralma nagy veszedelemben van a magyarok győztes fegyverei miatt. Kiverték kezeinkből handzsárainkat, tegzeinket, felkonczolták, elfogdossák legjobb vezéreinket és ezt mind valami Toronyi Tamás teszi, kivel a rossz szellem van, s míg ez él, nem lehetünk sehogy sem békeségben. A minap is Gyapjunál Ilián vezérünket leverte, fiad Kuczog basa és Szulicsár még most is sötét börtön fenekén ülnek Gyula várában. De oh jaj! mondanám, ha elmerném mondani, miért jöttem most ily sietséggel hozzád hatalmas basa, úgy hogy eszemem sem voltam, míg ide szaladtam, s csak tekergős titkos úton mertem ide futni, mert még most is reszket minden tagom. Uram basa! halld meg keserves jelentésemet, mert hidd el nem tréfa mostani járásom. Képzeled csak Eligány, ama hatalmas vezérünk, ki annyi magyar vitézt lekonzolt már Allah dicsőségére, egy magyar kihivott vitézi párbajra, de bezzeg szépen gyönyörűen járta ő el a magyar tánczot. A midőn a magyarnak elküldé vitézi strucztoollát, azt gondolta, hogy a magyar hátrálni fog és nem fogadja el a kihívást: de

bizony nem úgy történt ám az, mint ő előre gondolta vala, mivel a magyar örömmel fogadta a kihívást és a kétegyházi mezőt rendelte harczterül, hol eszesen mindent előre már elintézett. Eligány a jancsár agával s ezer jancsárral és spahival ment Kétegyházára és bizott is a maga erejében, mondván: hogy ő majd megmutatja most a magyarnak, milyen az igazi vitézség. Már biztunk nagy erejében, hogy a gaurokat majd hajtjuk nagy sereggel magunk előtt, midőn távolról látunk csillogni és lobogni valamely zászlókat. A vitéz Eligány oly nehezen várta őket, hogy szakállát is tépte mérgében. De uram! most halljad, hogy micsoda vitézek voltak azok, kik elénk jöttek és kik voltak. Tűz jött a szeméből minden magyarnak és szája vérrel habzott, mint valami vadkannak. A vitéz Eligány elébe ugratott, de egy magyar neki csakhamar cselt vetett, ki súlyos buzogányt hordott magával, melylyel úgy mellbe sújtá, hogy handzsárja is kiesett kezéből s azzal le is verte őt. Mi ekkor elrémülve mind fegyvert ragadtunk és életünkért kétségbeesetten küzdöttünk, de ez mind hiába volt, mert csak alig szabadulhatott el őt vagy hat Arad vára felé közülünk, s azok is a kapott sebekben az uton mind elhullottak. Minthogy bennünket így csuffá tettek a hitetlen gaurok s a földig alázának, ha igaz muzulman vagy, tehát uram végső szükségünkben légy hozzánk segedelemmel, mert ha nem segítesz, nem vagy hive az Ottomán fejedelemségnek, s a gaurok dühe ha innen kikerget, végső romlásunk eljött.

Ezeket hallván a basa mérgében majd megpukadt, sőt elméjében úgy megbódult, hogy harmadnapig dühöngött és futkosott mint a veszett állat. Midőn azonban kidühöngte és káromkodta magát, levelet irt rögtön és azt elküldötte Nándorfehérvárba.

A levelet a posta sietve elvitte és Szolimán császárnak által adta, ki akkor Nándorfehérvárott mulatott, számos seregével törökkel, kalmukkal és rabló tatárokkal. A levelet Szolimán császár csakhamar felbontatá és a jancsáragával maga előtt felolvastatá. Midőn abból népe veszedelmét és Eligány elestét meg-

értette, ezen a császár nagyon elrévült és szőnyegén ültében, majd megütötte a guta mérgében, kiabálván :

— Muzulmánok dicső prófétája oh szentséges Mahomed, te Allahnak postája, keresztényeknek megostorozója, bűnösöknek, engedetleneknek, hitetleneknek bűntetője ! esküszöm koporsód emlékezetére, esküszöm a kezdettől írott Koránra : hogy a gaurokat a földről elpusztítom, még a csecsszopót is mind rákásra ölöm. A gaur Toronyit pedig ha megkerithetem, őt elevenen mindjárt megnyúzatom, bőrével pedig széket huzatom be.

Erre a basákat rögtön maga elé parancsolá és elolvastatta előttük a Temesvárról írott levelet, s midőn ennek vége volt ismét így szólt :

Kedves szolgálaim ! a mit én mondok most jól meghallgassátok és eszetekben tartsátok. Im Muhamed basa minap egy levelet küldö hozzám, s benne keményen esküdözött, hogy Arad követe neki azt a jelentést tette, mikép Gyula várába néhány gaur szorult s ott e rongyos várban meghuzták magukat és pusztítják embereinket. Továbbra azt is szomoruan értettem és gyötri is szívemet, hogy ott két jó vezéremet Kuszogot Muhamed fiát és Szulicsárt fogva tartják és a kettőért kérnek kétszáz-ezer tallért. Ezért hivattalak tehát ide titeket, hogy parancsolataimat most fejenként hallgassátok meg és fogadjátok. Elsőben is Pirkus neked parancsolom, és hogy parancsomat teljesítsed megkívánom, mikép hadi dolgaimat eszesen és okosan te vezesd és vigyázz mindenre jól, hogy a katonák zsoldot és élelmet kapjanak. A Kházi tatár Khán pedig megindul százezer kalmukkal s ugyanannyi rabló tatárral s a merre megyen, ne kiméljen semmit, hanem mindenütt égessen, mind kicsinyt, mind nagyot rabszjira fűzzön. Ha a Maros vizét éri, azon menjen által, minél hamarabb, ha máskép nem, tehát úsztasson át rajta és elsőben pusztítsa el Csongrád vármegyének Tiszán innen való részét. Kházi Khánt kövesse a vitéz Hamza báy, ki hogy vitéz azt sok ellenség tudja. Ő utána menjen Haszszán helytartó, ki még minden viadalban kitünteté magát. Ezt kövesse az erős Ferhát és segítségére Veligán báy legyen.

Dervis Beglio báy lesz haditanácsosom, s ha minden jól megy, tölem nagy jutalomra számíthattok.

Bevégezvén beszédét még sokféle rendeléseket tett és mindenkinek fejenként adott még különös parancsolatokat: erre aztán mindnyájan felkeltek s magokat földig meghajták, s hitőkre fogadván, hogy mindent hiven teljesíteni fognak, távoztak. Mig a hadsereg mellé adott harmincz dervist is, kik a táborban végezzenek a papi kötelességeket.

Pirhus mindjárt kirendelte a seregeket és minden szükségeseket elintézett. A Kházi tatár Khánnak a Körös és Maros vize között tábort kelle ütni s megparancsoltatván neki, hogy mindent a mit elér, zsákmányoljon, fegyvere élet véntől ifjutól ne kimélje; rabló tatárjait aztán onnan előbbre vigye Szőlőshöz, hova megérkezvén, rögtön sánczolja körül magát és aztán ott nyugton maradjon addig, míg Pértafa basa az ozmán sereggel oda nem érkezik.

A két vezér egymásután mindjárt elindult és három nap múlva Szőlősnél valának; kilencz napra pedig nagy sánczot vetének, hol három vagy négy nap pihentek vala. Innen indultak azután prédára; mint az éhes hollók. Elkezdvén Szőlősnél a Tiszáig mindenütt raboltak, vénet ifjat, szüzet megöltek, vagy rabszijra fűztek, Ujvárost, Kutast az Oroszokházát, Szentest, Kisecserdet, Berekegyházát, Fecskést és Csomorkát felpredálták s a földet egész a Hold vizéig mind feldúlták. Rabló seregeivel innen neki fordult aztán Szenttornyának, Bánhegyesnek, s mentében Gerendást felégette és szegény lakosait rablánczra fűzte mind. Innen az egész sereg a török, tatár és rabló kalmukok Kigyós felé mentek s onnan rontó nagy ágyukkal Gyula felé.

Midőn a Körösvize mellé értek, Gyula-Varsánynál pihentek meg a törökök dühödt seregei, Pértafa basa is ide érkezett és mindinkább gyülekeztek a seregek, mert ő rá volt bízva a vár vivása. Pértafa itt mind magához hivatá a basákat, kiket Nándorfehérváron kiválogatott és nekik fejenként adta ki a parancsolatokat. Különösen a

Jancsár-agának meghagyta, hogy tizenkét ágyút huzasson a várhoz és odaérkezvén, rögtön kezdje el a tüzelést. Figl Hieronimust tette főpattantyussá, kinek megparancsolta, hogy a tüzelésnél bátor szívvvel legyen. Hasszán basa induljon el háromszáz spahival sebes léptekkel és rohanja meg a várat, tevén ott kényszerített kémszemlét, megtudni gyenge avagy erős az őrizet. A krimi Khazi Khán ezer kalmukkal és rabló tatárral álljon lesben és Veligán báy is nyomuljon előre tartaléknak, s ott hol gyengeséget veszen észre, oda segedelemre siessen. Ahabel effendi két ezred magával Alsó-Méziából hozott csordájával pedig fedezze Figl Hieronimus főpattantyus és tüzmestert az ő ágyuival. Az erős Ferhát basa pedig négy ezer lándzsás és dzsidással legyen résen, hogy hátulról meg ne kerüljék az ostromlókat. Dervis Beglio báy pedig ki szent pap is, de vitéz is egyuttal, szintén részt vegyen a viadalban és buzdítsa a sereget. A mint Pertafa basa így elrendelte a sereget és egy részét Gyula vára ellen küldötte, magához hívatta a derviseket és megparancsolta nekik, hogy imádkozzanak a szerencsés kimenetelért.

Hetedik fejezet.

A gyulai várórség hősi kitörése a várból Toronyi vezérlete alatt.

Kerecsényi, Pertafa basa a veszett Karafának kérészületeiről értesülván, ő is összehivatta vitéz társait és őket szép hathatós szavakkal intette, nógatta, szólván ekképen:

— Kedves barátim! Jelen van az óra, midőn jól meg kell fontolnunk, mit teszünk. A pogány nagy dühösséggel jött ellenünk és fel van ránk bősztve, úgy hogy a földet, melyet apáink nekünk vérről szereztek és mi vérről megtartottuk, elakarják tőlünk rabolni, ki akarnak bennünket örökünkbe üzni. Azért fel tehát vitéz bajtársaim! nyergeljük fel harczy paripáinkat. De mielőtt a pogányra rontanánk, szükséges előbb tanácsot tartanunk, hogy cselekedeteinkben egység legyen és eszünk által is győzedelmeskedjünk a pogányon, mert a közmondás is azt mondja, többet észszel, mind erővel, előbb tehát előzzük eszünkkel, azután jöjjünk csak erőnkkel azaz fegyverünk-

kel. Én szives barátom! kedves Toronyi Tamásom! te mindig másom valál, rád bízom, a te emberségedre a harcznak mezejét és a te próbált vitézségedre. Te vezesd csatára kevés számu népünket, harczolj erős Mars isten módjára a vad pogánynyal!

Midőn Kerecsényi beszédét végezte, Toronyi felugrott helyéből, kirántotta hüvelyéből szittya kardját és az égnek minden szentjeire megesküdött, hogy ha pogány kerülend kardja élére, küldi azt a poklokra minden népével együtt, hogy menjen Mahomedhez a magyarnak hírével.

A többi vitézek is mind felugrálának, és fejekint kihuzván kardjaikat, vitéz Toronyinak mind megesküdtek és egymás közt is erős hitet tettek; így készülvén neki a nehéz és véres küzdelemnek, melynek órája mindig közelebb jöve.

Azonban nem kürtölték ki előre, hogy mit szándékoznak tenni, hanem még hajnal előtt kiindultak a várból Toronyi vezetése alatt és az álnok Pertafa népére rárontottak.

Mikor Gyula-Varsány elé érkeztek, már fel volt lármázva a török tábor, mert Allah! Allah! kiáltással fogadták szemben a magyarokat. De Toronyi nem sokat habozott, hanem neki rontott a sivalkodó török soroknak, míg nem ember ember ellen állott a csatasíkon. Midőn a magyar sereg a törökre rácsapott a nap is épen akkor bukkant fel és vér vörösre festé az egész tájat, mintha előre jelölné e véres tusát, melyet sugáiraiban az emberek vivnak. Toronyi is széttekintett most a naptól besugárzott téren s nem látott egyebet töröknél és tatárnál, oly tengernyi népe vala Pertafának; azonban Toronyi életét hazájáért elszánta, nem kímélte az előtte levő ellenséget, hanem vágta, döfte, szurta a mint tőle kitelhetett. Közé rugaszkodék a janicsár seregnek és Beglio béynek rendeit bontogatta és rontotta, magát által is vágta a jancsár seregen, de folyt is ám török vér könyökén és mellén lefelé. Másfelől Moronyi rontott a dühös spahikra Hényeivel, a spahikat pedig a híres

Hasszán basa vezérelte, de mit sem gondoltak a vitéz magyarok ezzel. Szörnyű kiáltással orditnak a spahik, de Hényei mindezekre éles kardcsapásokkal felel és Moronyi sem maradt hátra, mert előttök sereggel omlanak a spahik. Hényei mérgesen rohan a basára, hogy küldhesse mindjárt Mahomed paradicsomába, sőt lováról is egy erős lökéssel a földre hederítette, azonban nem volt ideje gombját is hirtelen lecsapni, mert háromezáz spahi vette hirtelen körül, kik nagy ügyvel bajjal őt ismét lovára segítették és így a haláltól megmentették. Ezt látván Hényei, nagyon mérgelődött s mind addig vagdalkozott a spahikkal, míg húszat közülök össze nem aprított. Hozzá közel Moronyi verekedett és kettőjöknek még is sikerült valahogy a basát körülvenni, s ott a harc közepén a legdühösebb nyil és kopjazápor között fejét leütötték.

Másrészről Toronyi Tamás Vastag Balázsszal oroszlanerővel és párducz ugrások közt pusztítják a jancsárok sorait, mint a sebes szélvész s a merre vészthozó fegyverük megvillan, a török, tatár és kalmuk fejek mákfejekként hullanak és gurulnak a porban, torkukon akadván a szitok vagy kérelmi szó.

A tatárok nyilzápora azonban nem árt a magyaroknak, megszokni látszott már azt s fel sem vette, hanem miként pusztító ölyv a galambokat, vagy a ragadozó farkas a juhokat úgy hordja Toronyi és Balázs az ellenséget, különösen a tatárokat és kalmukokat.

Kházi Khán látván a népeinek e szörnyű veszedelmét, nagyon megszorodott és fennszóval biztatta az ő tatárjait, és nógatja harczra rabló népcsordáit, kiknek rikoltozása az eget verdeste, míg Kházi Khán mindenütt Toronyi Tamást kereste.

Végre a leghevesebb harc közepette találta őtet fel s rögtön körül is fogta hatszáz tatárral és ráusztatva vad pogányait, mutatván nekik, hogy kit kell minden áron elfogni elevenen, s ha úgy nem, tehát holtan is kézre keríteni, hogy majd fejét lándzsára tűzve diadal jelül hurczolhassák meg a táborban.

Ordít a pogányság szörnyű hangokon, hogy To-

ronyi így megszorult Vastag Balázsszal. De a hős Toronyi nem ijedt meg, hanem biztatja Balázst kedves szolgáját, hogy vágják ki magukata tatárok közül, bár mibe kerüljön is. Azonban most Kházi Khán ugratott eléje és szörnyű bátorsággal így kiáltott rá:

— Gaur! most ime kezembe estél, a kalmuk Kházi Khán kezébe, ki nem szokott tréfálni és ékes párbajt vivni, megállj hitvány gaur! megadod most árát elesett embereimnek egyszerre; — nézz körül, tengernyi népem a vitéz tatárok állanak itt, innen ugyan nem szabadulsz!

— Hitvány eb! nem félek fenyegetéseidtől és tatáraidtól, szolt Toronyi és két kézre fogván húszt fontos buzogányát ugyan kezdi tisztelni a hatalmas Kházi Khán kontyos fejét, mert azt úgy találta bevágni, hogy veleje is a négy világrész felé loccsant, s a lóról, mint a zsák a földre esett.

Azonban helyébe más vitéz állott, de ennek sem volt nagyobb szerencséje, mert ez is csakhamar elszelelt a próféta által ígért örök boldog müzulmániába, hol ingyen dohány és szerhettel szolgálnak minden igaz hívónek.

Végre egy tatár vagy kalmuk sem mert megállani Toronyi és szolgája Vastag Balázs előtt, hanem inkább futottak a Körösvízének, mely épen megáradván, sok száz tatárt és kalmukot elnyelt sebes árája.

A győzelem a magyarok kezébe maradt, Pertafa roppant veszteséggel vonult vissza. Népéből azon nap több ezeret elvesztvén, kénytelen volt az ágyukat is Gyula alatt hagyni több tábori szerekkel és társzerekkel együtt. A magyarok vesztesége aránylag igen csekély volt, mintegy negyven halottot számláltak.

Volt a győzelem felett nagy öröm Vég-Gyula várában. Toronyit a gyulai lelkes nők megkoszorúzták, a polgárság diadalivet készített számára és Kerecsényi a vár kapitánya, kettős zsoldot fizettetett ki a vele volt katonaságnak.

Kilenczedik fejezet.

A gyulai vitézek harmadszor is kitörnek, de Toronyi elesik s a vár árulása által török kézre jut s az áruló mily jutalmat kap.

A vad Pertafa már akkor harmadik hónapja mult, hogy Gyulát körül fogta. Sok jó vitézeink elestek már ottan kedves hazájokért. Kerecsényi újra haditanácsot hitt össze és így szólt az összegyűlt vezérekhez :

— Bajnok tisztársaim! Ime láthatjátok, hogy hiába ontjuk itt vérünket s már harmadik hónapja, hogy hiába várunk segédelmet, azért az én szivből jövő tanácsom az volna, hogy lépünk mi békeségre Pertafával és ő esküdjön meg nekünk mennyre földre; adjuk át neki e várat oly feltétel alatt, hogy innen mindenki elköltözhessék minden vagyonával.

A várkapitánya ezen javaslatot tette az egybegyűlt vezérek és nemesség előtt Szentmihály havának huszonnegyedikén, mert ugymond :

ugy elszaladtak, hogy utól sem tudnák érni, ha akarnák is.

A várban azért nagy volt a vigalom, és lakoma lakomát ért.

A ravasz Pertafa jól tudta a magyarok szokását, hogy azok győzelem után nagy áldomást isznak; azért még az nap meg sem pihent, hanem rögtön visszafordult a gyulai vár alá és még a várban mulattak, ime Figl Hieronimus husz ágyuval és száz fontos bombákkal kezdé rongálni a falakat s a jancsárok a kapukra kezdettek rohanni, s vélvén, hogy már most győznek, nagyokat kúrjantottak.

A várban a veszedelem nagy volt, de azért bátorság és erő el nem hagyá a magyarokat, s a harcra lelkesedve készülnek fel többen, és a vitéz Okravicsnak segítségére mennek rögtön Marinczi és Jász Lukács az ő csapataikkal, valamint Zichi György, Szécsenyi Lajos, a pánczélos Géczy és Serény Miklós.

Azonban Okravics a jancsárokat a vár alul elverte és hátrább szalasztotta, legelőbb utánuk a farkóra ült Toronyit küldék az ő vitézeivel, hogy üldözze és fogdossa el őket. Toronyi sem késett sokáig, hanem maga mellé vevén Vastag Balázst és Füleki Lászlót ötven nemes ifjuval s kivágtatott. Moronyira harmincz német lovast bizott, s így elrendelve mindent, épen jókor érkezett, mert már a törökök Allah orditással kezdettek elő rohanni, midőn Toronyi a vitéz magyarokkal a hátuk mögé kerülvén, őket mint a répát aprítani kezdi s ezek két tűz közé szorulván, nem is védhették magukat.

Pertafa midőn e romlást látta, magához hivatta Ferhát basát és megparancsolta neki szigoruan, hogyha ma elvesz is még tizezer jancsár és spahi, azt a gaur Toronyit kézre kerítse, élve vagy halva, az mindegy.

Ferhat basa ezt esküvel meg is igérte, hogy még má Toronyit kézre keríti, vagy ő is mint igaz hívő muzulman elvesz. Azért ezer lovassal Natoliából hozott rablókkal meg is indult rögtön, kik nagy orditással keresik vala Toronyit. De épen helyette talál-

ák Moronyit, a ki a kalmukokkal vagdalkozott javában és épen az ifju Khánt szabdalta az ő német vitézeivel. Ferhát Moronyit gondolta Toronyi Tamásnak, azért tehát a tigrishez hasonlóan reá ront rablóival és dühösen csapkodja sisakját. Az így hátulról megrohant Moronyi lováról is leesett az erős csapások alatt, mire Ferhát széles pallosával szegény elalélt Moronyi fejét le is ütötte és azt rögtön diadaljeléül Pertafa vezérnek elküldé. Ezen a németek igen megijedtek és már hátrálni is kezdettek, midőn segédseregek érkeznek hozzájuk s ez volt vitéz Toronyi háromszáz magával Vastag Balázsszal, ki mint a mérges sárkány rohant a spáhikra s azokat kíméletlenül kaszabolta és rontotta. Ezt Ferhát basa észrevévén, oda ugratott és Toronyinak is mint Moronyinak hátulról akarta sisakját rontani, azonban midőn Ferhát csatabaltáját ütésre emelte, Tamás a húsz fontos buzogánnyal úgy fejbe kollintotta, hogy lovával együtt földre rogyott és vérével együtt lelkét is kiadta.

Beglio báy Habel effendivel látván, mint bánik el Toronyi Pertafa vitézeivel, életöket elszánva elkeseredének és együtt rontottak rá Toronyira, kire már is rá nehezedett a harcz sulya és a fegyver kezéből mind ki is töredezett; azonban a buzogánnyal még is magyarosan védte magát és Veligán béyet egy csapásra leütötte. Ekkor Beglio báy ellen fordult, ki mérgesen harczolt a magyarok ellen. E közben Balázs Toronyinak egy dárdát nyújtott, melylyel aztán a szent dervist a Beglió béyet úgy öklelte mellbe, hogy az a földre hempergett.

A győzelem ismét a magyarok kezébe maradt, mert a vezéreiktől megfosztott jancsárok és spáhik futásban kerestek menedéket. Azonban a magyarok részéről is sok jeles vezér elesett úgy, mint az említett Moronyin kívül Füleki László, Marinczi és Jász Lukács; de Géczy, Hényei vitézül forogtak valamint Fekete és Zichi is. Török részről ezren estek el.

A gyulai vitézek ismét győzelemmel vonultak be a várba, bárha veszteségök nagy volt.

Kilenczedik fejezet.

A gyulai vitézek harmadszor is kitörnek, de Toronyi elesik s a vár árulás által török kézre jut s az áruló mily jutalmat kap.

A vad Pertafa már akkor harmadik hónapja mult, hogy Gyulát körül fogta. Sok jó vitézeink elestek már ottan kedves hazájokért. Kerecsényi újra haditanácsot hitt össze és így szólt az összegyűlt vezérekhez :

— Bajnok tisztársaim! Ime láthatjátok, hogy hiába ontjuk itt vérünket s már harmadik hónapja, hogy hiába várunk segedelmet, azért az én szivből jövő tanácsom az volna, hogy lépünk mi békeségre Pertafával és ő esküdjön meg nekünk mennyre földre; adjuk át neki e várat oly feltétel alatt, hogy innen mindenki elköltözhessék minden vagyonával.

A várkapitánya ezen javaslatot tette az egybegyűlt vezérek és nemesség előtt Szentmihály havának huszonnegyedikén, mert ugymond :

— Elháltak sok jó vitézeink, vérrel vannak zöldelő mezeink befestve, kedvezzünk azért magunknak, feleségeink és ártatlan gyermekeinknek, ne juttassuk őket pogány fegyverekre, vagy a tatárok rabszíjaira.

Erre azonban Zichi és vitéz Serény Miklós azt felelték:

— Hogy míg karjaik birni fogják a kardot, addig szót sem adnak a pogány Pertafa vezérnek, és helyet sem engednek rút kívánságának. Géczy pedig kardmarkolatára tevén kezét és azt kirántva, megesküdött a szent háromságra, hogy valamig egy csepp vér pezseg ereiben, a várat nem engedi pogány kézre jutni. Fekete Demeter pedig szemeit és kezeit égfelé emelve így szólt:

— Mig az égtől várok segedelmet, addig a kard ki nem szakad kezemből. Szót se halljunk tehát a vár feladásáról, inkább másról tanácskozzunk itten; arról, hogyan védjük azt.

Toronyi is felkelt helyéről és kezeit ő is az égfelé emelé, mondván:

— Jó uraim! vitéz magyar bajtársaim! gyávaság volna ily könnyű szerrel átengedni e várat Pertafa kezére, inkább készüljünk arra, hogy holnap megvívjunk vele magyarosan és itt vagy haljunk meg, vagy győzzünk. Mert bölcsen tudjátok, hogy Pertafa tele van minden álnoksággal. Előzzük ha lehet minden szándékát, ki tudja, milyen gyenge lehet már ő és holnap hajnal előtt verjük fel álmából, s vagy győzzünk, vagy haljunk, de árulók ne legyünk!

Ebbe a vitézi rendek bele nyugovának, hogy holnap reggel hajnal előtt jó reggelt mondjanak s a vár-vívókat elkergessék a vár alul.

Hajnalhasadása előtt fel is készülének és a táborhoz épen akkor érkeztek, mikor már a törökök is vár vívásra akartak indulni. Hirtelen nagy lármátámadt a táborban, mert a magyarok ugyancsak vagdalják a félálmos törököket és tatárokat. Toronyi biztatja vitézeit és Balázst, kinek mását ritkán lát-

hatni, mert ma scithiai kardját foga közé vette és kezébe a csákányt s úgy rontott a tatárok közé mint prédáló vadkan. Számtalan tatárnak szaggatta be fejét s az ifju tatár Khánt is apja után küldötte.

Toronyi e harcban halhatatlanságot nyert, mert egy maga majd másfél száz tatárt agyonvágott és kétszázat fogva hajtott Gyula várba. Azután a török seregnek rontott s ott is roppant sokat felkonczolt, úgy, hogy mindkét könyökén csorgott a pogány vér, maga életével s személyével mit sem gondolva.

Géczy és Fekete is serényen működtek, a törökök előttök halommal dőltek, omlottak, mint a kasza alatt a kalász. Serény Miklós is azonképen működött mint vitéz társai, Zichi György sem lankad vitézi erejében és sok muzulman sisakot betört buzogányával. Azonban a harc nehezedik a vitéz magyarokra, mert Pertafa nyakukra uj meg uj sereget küldöz. A tanult németek már hátrálni kezdenek s nem akarnak tovább harczolni a törökkel. Ezt Pertafa vezér, midőn megsejdité, Figl Hieronimust magához szólítá és húsz rontó ágyut vonatott a vár alá, melyekből a vár falait szörnyen lövette, a bástyákat pedig itt-ott mínákkal kezdé felvettetni.

A vitéz magyarok a hogy ezt észrevették, a harczot elhagyván, a várba vonultak vissza. De már húsz-ezer jancsár a várfalakat kezdé rontani és döngette a várkapuit. A magyarok is elkeseredének, egy szível lélekkel rajtok ütöttek a jancsárokon és azok közt nagy pusztitást és vérontást tettek. Mig a vár-őrző katonák is kijöttek a várból és késő estig harczoltak ottan.

Sok nemes vitéz elhullott, de a mi fájdalmasabb mindenek felett, az a Toronyi Tamás esete. Ez egy török vitézzel, ki csak az nap jött Nándorfehérvárból és származott vala Kis-Ázsiából, unokája volt Ferhátnak s kedves gyermeke Pertafának — harczolt a nagy bástya mellett; s a mint a két vitéz ott dühösen vagdalkozik, a bástya egyszerre leszakadt s őket a bomló fal agyonütötte. Ezzel a harcznak is

rögtön vége lett, mihelyt a halál ilyen nagy kárt tett két vitézi életben.

Vastag Balázs urát fennszóval siratta, s nem birván elviselni fájdalmát, saját kardjába bele ereszkedett és így vetett véget életének.

Igy végződött ki két magyar vitéz életük legszebb virágában, s dicsőségük tetőpontján! sirasd meg őket jámbor olvasó! mert megérdemlik emlékönyveidet!

Másnap Kerecsényi a várkapitány Pertafához követet küld s azt kívánja tőle, hogy kössön vele egy hónapra való frigyet, ha pedig addigra nem, tehát csak tizenöt napra.

Pertafa ezen a dolgon nagyon kapván, örömet engedett tizenöt napot; s visszaizente, hogy adnák a várat neki által és ő fogadja muzulman hitére, hogy a lakosok bátran elköltözhetnek és mindent elvihetnek magukkal. Pertafa vezérnek ezen ígéretén megörült a szive Kerecsényinek, és meg is ígérte rögtön a vár feladását, így szegvén meg hitének erős fogadását.

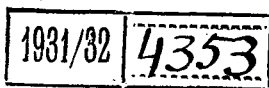
Zichi, Géczy János, kik életben maradtak Fekete és Serény igen esedeztek Kerecsényinek, hogy ne higgyen Pertafának, ki csak a Porta kedvét keresi és ne legyen áruló, mert megbánja, de Kerecsényi ki-nevette őket.

Ezen a jó vitéz urak megdöbbentek és még az nap elbucsuztak Kerecsényitől és ki merre látott, arra futott. Vitéz Géczy azonban előbb bement a kormába és egy nagy butellia tokaji bort hozatott, annak felét megitta, másik felét pedig paripája torkába öntötte mondván: Édes lovam igyuk meg most Gyula áldomását, mert holnap török ütt fel benne lakását. Kedves jó paripám, mondjunk jó éjszakát Vég-Gyula várának!

Ahogy azután a kapuk felnyittattak és a török katonák azon bevonulának, Pertafa basa úgy állotta meg a Kerecsényinek letett hitet, hogy mihelyt a vár kulcsai kezében voltak, Kerecsényit mindjárt vasra

verette és Nándorfehérvárra Szolimán császárhoz szállíttatta, ki aztán az áruló Kercsényinek fejét vétette. Így fizettek meg neki a hit megszegésért, hogy hóhér pallosa osztotta ki a bért!

De Géczy, mihelyt lovát tokajival megitta, olyan jó kedve kerekedett annak, hogy alig fékezhette; s fel is pattant hátára hirtelen és még az nap benyargalt Szalontára vele. Ideje is volt, mert már Pertafa lovasságot küldött utána, de mely el nem érhetette. Onnan rögtön Nagyváradra vitte a hirt, hogy Vég-Gyula várát a pogány elfoglalta.

Nagyon olcsó történetek és igen szép tündéries elbeszélések

szép képekkel, ifjak és öregek számára.

Bucsánszky Alajos könyvkereskedésében

P e s t e n

(Üsz-utca 20. sz. a., saját házában) megjelent és kapható, valamint minden könyvkereskedő és könyvkötő ur által megrendelhető:

- Lónyay szép Ilona, vagy: A hőslelkű magyar hölgy hű szerelme és szenvedéseinek igaz története.** 6 képpel. 8 kr.
- A notre-damei harangosó.** Rettenetes történet, melynek színhelye Páris városa volt. 6 képpel. 8 kr.
- A portici néma, Nápolyi szomorú és rémes történet.** 3 képpel. A nép számára írta T. P. 6 kr.
- Precziosa (vagy Piroska), a szép spanyol cigány-leány élete és szerelme.** Igen szép történet. 4 képpel. 6 kr.
- A csudamadár.** Mulattató olvasmány. 6 képpel. 6 kr.
- Kucsuj, Kákucs, Csiksicz és Belevendi Biksicz, híres négy cigányvitézek históriája.** 5 képpel. 4 kr.
- Toldy Miklós vitézi élete és szomorú halála.** 12 képpel. 12 kr.
- Vitézvári báró Simonyi József, obestergenerális élete, vagy: A legvitézebb huszár.** 12 énekben. 12 képpel. 12 kr.
- Romeo és Julia szomorú története.** 3 képpel. 8 kr.
- A bűvös vadász története.** 5 képpel. 10 kr.
- Gróf Szapáry Péter, vagy: Az ekébe fogott főúr.** 5 kép. 4 kr.
- A nemes Szellő Tamás érzékeny története.** 5 képpel. 4 kr.
- A Szép és a Szörny.** Tündéries elbeszélés. 9 képpel. 4 kr.
- A Bűnbánó, vagy: A sziklához lánczolt Gergely.** 6kp. 7 kr.
- A Történe az ember és farkasról.** 4 képpel. Írta T. P. 4 kr.
- A szamárbőr.** Tündéries elbeszélés. 4 képpel. 4 kr.
- A hét sváb története.** Igen mulatságos. 7 képpel. 7 kr.
- A megbecsülhetlen lakat Xa Xa barlangban.** 7 kép. 8 kr.
- Bendegúz, magyar vezér fiának Elemérnek, és az ő kedvese Zillikének története.** 8 képpel. 10 kr.
- A Mátra tündére, vagy: Bella, hős leány.** 13 kép. 10 kr.
- Markos Petyi csikósbojtár a 25 botot miként fizeti hetszeresen vissza Zsugory urnak.** 8 képpel. 4 kr.
- A hét bölcs mester.** Igen szép elbeszélés. 23 képpel. Borítékba fűzve ára 20 kr.